

De Grutte Griene, It Swarte Skiep?

VERSLAG VAN EEN ONDERZOEK NAAR FEITEN EN OPVATTINGEN

Freek Faber
Piet Boer

De Grutte Griene, It Swarte Skiep?

Verslag van een onderzoek naar feiten en opvattingen

Freek Faber
Piet Boer

Een uitgave van de Stichting Skûtsjes Doniawerstal
Foto's Tom Coehoorn van Thomas Vaer,
Vormgeving en druk: Flyerprint, Joure

De seilen sjitte yn 'e mest,
it boatsje dounset bliid
Wy hewwe op é wâl gjin rest,
De mar is sa wiid
De wyn waait moai hol.
En blaest de seilen fol.
De touwen mar los, farwol

(Sile, uit de bundel 'Fryslân sjongt, 1963)

1. Inleiding

Het is zaterdag 12 augustus 2017 en er waait een frisse bries over het IJsselmeer. Bij Stavoren klinkt het startschot voor de zevende wedstrijd om het SKS kampioenschap. Langweer start opzichtig achteraan in het veld. De skûtsjes waaieren uiteen. Bij de benedenwindse boei gebeurt er iets merkwaardigs. Schipper Zwaga laat het tuig zakken en het skûtsje dobbert doelloos rond. Verwarring bij publiek en pers. Wat is hier aan de hand? Bootjes met officials en pers schieten toe. Zwaga roept iets van: 'Drie auto's in het ruim', maar vaag blijft het.

Even later wordt duidelijk dat het om een geplande actie gaat van bestuur en schipper. Een actie om aandacht te vragen voor de uitzichtloze situatie waarin de Twee Gebroeders zich bevindt. Een situatie die ontstond bij de laatste wijziging van de zeilformule in oktober 2016. De Twee Gebroeders komt daardoor niet meer vooruit, vindt men. De actie is bedoeld om aandacht te krijgen voor dit probleem.

Na het weekend komt het bestuur van de Stichting Skûtsjes Doniawerstal tot het inzicht dat het zichzelf in de voet heeft geschoten en publiceert een brief. Men draait er niet omheen: 'De wijze waarop was niet correct en de vorm van protest was onjuist'.

Met dit 'mea culpa' zijn de bezwaren van Langweer niet in rook opgegaan. Om daar wat meer inzicht in te geven is dit boekje geschreven. Het is niet alleen een feitelijk verslag van de bezwaren van Langweer tegen de huidige zeilformule 2016. We willen ook vooral de besluitvorming rond de totstandkoming van deze zeilformule tegen het licht houden. Niet om een beklagdenbankje voor anderen klaar te zetten, maar om open en op basis van argumenten, het besluit over de 'laatste' zeilformule te evalueren. We doen dat in een openbaar stuk; ook het publiek, in Langweer en daarbuiten, mag kennismaken van de zienswijze van het bestuur van de Stichting Skûtsjes Doniawerstal om zich een oordeel te kunnen vormen.

Het bestuur van de Stichting Skûtsjes Doniawerstal heeft de schrijvers de vrije hand gelaten in de toon en opzet van dit boekje en heeft uitsluitend gecorrigeerd op feitelijke onjuistheden.

2. Een beetje historie

2.1 De wilde jaren

Er is al veel over geschreven en verteld, dus we weten wel zo'n beetje hoe het skûtsjesilen is ontstaan. Een korte samenvatting: Al op het einde van de negentiende eeuw lieten schippers in de slappe tijd hun lading turf, terpaarde of boerengoed even voor wat het was. Het schamele huisraad werd op de wal gezet en men ging onderling zeilen voor prijs en premie. Die prijs werd in het begin veelal uitgelooft door de plaatselijke kastelein en later ook door lokale verenigingen. Het was niet alleen een sportief gebeuren, maar had ook een economisch nut voor de schipper. Een prijs was mooi meegenomen in de omstandigheden van toen.

Toen de opdrukker verscheen met z'n benzinemotor, verdween ook de beroepszeilvaart op vaarten, meren en kanalen. De belangstelling voor de wedstrijden liep terug. Het einde van deze wilde jaren, zonder veel regelgeving en met alleen wat losse afspraken over en weer, was in zicht.

2.2 Een nieuwe organisatie

In 1945 wordt het initiatief genomen om een centraal orgaan voor het skûtsjesilen in te stellen: De Vereniging van Skûtsjesilerscommissies in Friesland. Later wordt de vereniging omgedoopt in Sintrale Kommisje Skûtsjesilen. De SKS was geboren.

In de beginjaren van de SKS loopt het aantal skûtsjes behoorlijk terug. Het is voor veel beroepsschippers niet meer mogelijk om een skûtsje in de vaart te houden. In 1953 hebben zich nog maar drie skûtsjes aangemeld voor de wedstrijd. Lodewijk Meeter zorgt er voor dat deze kleine vloot wordt aangevuld en de wedstrijd kan doorgaan.

Om skûtsjes in de vaart te houden worden her en der stichtingen opgericht, die voor eigen rekening hun skûtsje laten deelnemen. Zo ook in Langweer. Het is het begin van de folklore dat het bij het skûtsjesilen niet alleen gaat om de glorie van de schipper. Ook wordt nu om de eer van stad of dorp gestreden. Dat maakt dat meer 'op haren en snaren' wordt gevaren. Er staat meer op het spel en de betrokkenheid van het publiek wordt groter.

2.3 De ontwikkeling

In de jaren zestig en daaropvolgend neemt het skûtsjesilen een grote vlucht. Het wordt een iconische gebeurtenis in onze provincie en krijgt nationale bekendheid. De traditie van het skûtsjesilen wordt door de SKS gekoesterd en uitgevent. De veertien dagen skûtsjesilen in de zomer brengt een heel circus van meevarende schepen op gang. Het zorgt voor dicht bezette oevers door 'walkijkers'. En iedereen heeft een mening over schepen en schippers. Het skûtsjesilen is economisch en sociaal-cultureel niet meer weg te denken uit Fryslân.

2.4 De regelgeving

Naarmate de tijd vordert en de belangstelling voor en de toeloop naar het skûtsjesilen toeneemt, ontstaat de behoefte aan meer regels en afspraken. Zo wordt er achtereenvolgens een wedstrijdreglement vastgesteld en een Zeilraad ingesteld voor beroepsprocedures. Er komt een Vuilweer Commissie die beslist over het wel of niet doorgaan van wedstrijden. Tenslotte ziet de Originaliteitcommissie het leven. En in de loop der jaren worden er diverse zeilformules gelanceerd om de kansen van de skûtsjes wat in evenwicht te brengen.

De SKS organisatie staat als een huis, maar de besluitvorming binnen de organisatie is soms taai en onvoorspelbaar. Dat heb je met schippers die gewend zijn om hun eigen boontjes te doppen. Dat heb je met lokale commissies en stichtingen die, naast het algemeen belang, ook nadrukkelijk oog hebben voor het eigen belang van het plaatselijke skûtsje. Dat heb je als het Skûtsjesilen één van de belangrijkste bijzaken in onze provincie is.

2.5 Besluiten nemen

De SKS noemt zichzelf vaak de SKS familie. Dat suggereert een grote mate van eensgezindheid, maar er zit ook iets van geslotenheid in. Een familie hangt niet graag de vuile was buiten. Daar hebben anderen niks mee te maken.

Want binnen elke familie is er ook zo nu en dan gedoe. Die lollige oom komt niet meer op verjaardagen, want er wordt over hem geroddeld. Neef X moet nog centen hebben van neef Y en kijkt voorlopig de andere kant op. Hait heeft moeite om op te boksen tegen de brutale bek van zijn schoonzoon. Noem maar op!

Het komt ook bij de SKS familie voor: sluimerend ongemak, onopgeloste ruzies, niet iedereen kan goed opschieten met iedereen.

Binnen de SKS moeten besluiten worden genomen. Daar is familie-beraad voor nodig en besluiten nemen vergt nogal wat. (Voor)oordelen moeten even opzij worden gezet. Er moet naar elkaar worden geluisterd. Niet alleen de oom die al jaren meeloopt mag praten, maar ook het schuchtere neefje dat net komt kijken.

En omdat de SKS geen vereniging is ter bevordering van het sparen van suikerzakjes, maar draagster en hoedster van een sportieve, sociaal-culturele Friese traditie, is het van belang dat de besluitvorming soepel en open verloopt. Dat valt niet altijd mee binnen een familie als de SKS waar verschillende stemmen tellen. Het SKS bestuur stemt mee, de lokale wedstrijdcommissies idem. De Vereniging van Schippers en Bemanningsleden hebben een stem, maar ook de schippers afzonderlijk. En, alsof het niet op kan, ook de Commissies/Stichtingen

van Eigenaren doen hun duit in het zakje. Dan zitten we al gauw in de buurt van zo'n vijftig stemmen.

Het valt daarom niet mee om altijd consensus te krijgen voor een voorstel. Vooral als het om hete hangijzers gaat. Zo'n heet hangijzer is de nieuwste zeilformule. Laten we daar eens naar kijken, want per slot van rekening was het die zeilformule, waardoor Langweer in Stavoren het zeil liet zakken.

Twee iconen van Langweer

3. De zeilformule

3.1 Van alles wat

De skûtsjes vormen geen eenheidsklasse. Ze zijn qua afmeting en vorm niet gelijk. In de SKS vloot van 14 schepen varen er 8 die gebouwd zijn bij scheepswerf de Pijp van de gebroeders Roorda in Drachten. Deze skûtsjes dragen de naam 'Pijpsters'. Vier skûtsjes liepen van de helling bij scheepsbouwer van der Werff aan de Buitenstvallaat in Drachten, één bij Barkmeijer in Stroobos en één bij Wildschut in Gaastmeer.

De Pijpsters (Akkrum, Drachten, d' Halve Maen, Grou, Heerenveen, Leeuwarden, Sneek en Woudsend) zijn in het algemeen erg mooi 'behaalde' schepen, waarbij het voor- en achterschip heel geleidelijk uit het water komen. Hiervoor wordt ook wel een term slank of vlot gebruikt. De Twee Gebroeders van Langweer, die bij Wildschut is gebouwd, heeft daarentegen een extreem volle vorm. Het is een schip met veel volume en heeft daardoor veel weerstand. Men zegt wel 's dat het Langweerder skûtsje net zo breed is als de Buorren van haar thuishaven.

3.2 Het probleem

Deze verschillen zijn geen probleem als skûtsjesilen uitsluitend een folkloristisch gebeuren is. Mooi om ze te zien varen! Het doet er niet toe wie er wint. Maar in de skûtsjesilerij gaat het niet alleen om meedoen. Winnen is minstens zo belangrijk. Stevige investeringen van plaatselijke stichtingen/commissies, sponsors, een levendige transfermarkt van bemanningsleden en het aanstellen van adviseurs wijzen op een concurrerende markt, waar iedereen probeert voor te dringen naar een ereplaats. Er staat veel op het spel. Dat spel, vind men, moet eerlijker maar ook spannender worden. Vandaar het zoeken naar een juiste zeilformule.

3.3 Oplossing: de zeilformule

Een zeilformule is een rekenmethode waarmee bepaald wordt met hoeveel vierkante meter zeil elk skûtsje uitgerust mag worden. Het doel is om alle schepen even snel te laten varen om daarmee de wedstrijden eerlijk en attractief voor het publiek te maken. De SKS heeft een aantal pogingen ondernomen. We nemen ze in volgorde van opkomst door.

3.3.1 Douwe Amels

Voor 1979 waren er geen regels met betrekking tot het voeren van het aantal vierkante meter zeiloppervlak. Na jaren van heftige en emotionele discussies stelde Douwe Amels (later erelid van de SKS) een formule vast, waarmee de onderlinge verschillen in snelheid van de skûtsjes verkleind werden. De berekeningen van Douwe Amels vormen ook de basis van:

3.3.2 De Formule 2000

Tot 2011 is gebruik gemaakt van de Formule 2000. De hierbij behorende rekenmethode is: $2.15 \times \text{lengte op de waterlijn (Lwl)} \times [\text{breedte op de waterlijn (Bwl)} + 2 \times \text{diepgang}]$. Bent u er nog?

Mede omdat de eentonige rij van winnaars met deze formule niet werd doorbroken (tussen 1990 en 2011 won Heerenveen 7x, Grou 5x en Sneek 9x), besloot de SKS tot een evaluatie.

Het Kenniscentrum Jachtbouw van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden kreeg deze opdracht en in 2008 heeft men een wetenschappelijk onderbouwd evaluatierapport over de Formule 2000 gepresenteerd. Hierbij zijn ook andere partijen, waaronder de Technische Universiteit Delft, ingeschakeld. In de samenvatting staat dat de

verschillen tussen de theoretisch langzaamste en snelste skûtsjes tijdens weinig wind kunnen oplopen tot ruim 6%.

In het rapport zelf valt meerdere keren te lezen dat de gemeten rompweerstand van de Twee Gebroeders opvallend hoog is t.o.v. de rest van de vloot en dat het skûtsje van Langweer de langzaamste is onder de Formule 2000. Verder staat in het rapport dat bij een nieuwe formule op basis van een variant op de Formule 2000, de kans dat de verschillen in snelheid verkleind worden, niet groot is. Er wordt daarbij geen rekening gehouden met de vorm van het schip en de stabiliteit. Er moest dus iets anders komen en dat werd:

3.3.3 De VPP Formule

Na een intensief traject (kosten ruim twee ton, voor het grootste gedeelte gefourneerd door de provincie Fryslân) is men vanaf 2011 gaan zeilen onder de door de TU Delft wetenschappelijk onderbouwde VPP-formule. VPP staat voor Velocity Prediction Program (snelheid voorspellend programma). Dit programma neemt in haar rekenmethode, naast de lengte, breedte en diepgang, óók factoren mee die met de weerstand in het water te maken hebben. Deze factoren zijn stabiliteit, rompvorm,

waterverplaatsing, gewicht, ondiep water effect en nat oppervlak. Bijna alle internationale zeilformules zijn gestoeld op VPP-formules die dergelijke factoren meenemen in de berekening.

Langweer heeft in 2014 en 2015 de Twee Gebroeders aangepast aan deze formule. Er is toen meer dan 100.000 euro in geïnvesteerd.

In 2016, vijf jaar na introductie, werd de VPP-formule geëvalueerd om verder te verfijnen. Het was duidelijk dat de schepen qua snelheid dichter bij elkaar waren gekomen. De uitslagen waren verrassender en minder voorspelbaar. De Twee Gebroeders van Langweer eindigde in 2015 zelfs als tweede en die uitslag zorgde voor een feestje op de kade van de oude haven. Da's mooi zou je zeggen, maar dat is te kort door de bocht.

In het blad De Opstekker zegt de voorzitter van de SKS in 2016 over de VPP-formule, dat deze een goed voorbeeld is van een geslaagde vernieuwing van het skûtsjesilen. 'De skûtsjes zijn dichter bij elkaar gebracht.' Maar..., omdat de formule, zelfs voor insiders, te complex is, zal deze bijgesteld worden. De SKS gaat onderzoeken of ze tot een eenvoudiger formule kunnen komen en onduidelijkheden kunnen wegnemen.

Het is een merkwaardige redenering Enkel omdat de VPP-formule voor 'de meesten' abracadabra is, wordt besloten om een nieuwe formule te ontwikkelen die wel voor iedereen begrijpelijk is. Alsof men een iPhone niet kan gebruiken, als men niet weet hoe die in elkaar zit. Een zeilformule die geslaagd genoemd wordt, dreigt overboord te gaan. De rekenmethode vindt men te ingewikkeld. Alsof elke schipper de formule zelf moet uitrekenen.

3.3.4 De formule 2016

Er moet dus weer een nieuwe zeilformule komen. De SKS schuift de wetenschap opzij en vaart nu op een commissie, die in hoofdzaak bestaat uit SKS bestuursleden, twee schippers, drie overige leden van de familie en twee scheepsbouwkundigen. De praktijk is weer aan de macht.

De commissie komt met een nieuwe zeilformule: Formule 2016. Deze is nagenoeg gelijk aan de oude en verguisde Formule 2000. Hier was in 2011 om goede redenen afscheid van genomen. Nieuw is: de Bwl (breedte op de waterlijn) in de formule is aangepast. Een merkwaardig gevolg van deze aanpassing is dat de snellere, smalle skûtsjes in de vloot meer zeil krijgen

3.4 We vatten samen:

De Formule 2000 is vervangen vanwege de roep om meer competitie en een eerlijker strijd. De kans dat de verschillen in snelheid met een vergelijkbare formule verkleind worden is er niet omdat er geen rekening wordt gehouden met de vorm van het schip en de stabiliteit. Aldus de conclusie van de TU Delft.

Bij de ontwikkeling van de VPP formule is wetenschappelijk aangetoond dat de bredere en vollere schepen meer zeiloppervlak nodig hebben om gelijkwaardig aan de wedstrijd mee te doen.

De VPP-formule is afgeschaft omdat hij te complex en niet transparant was. Dit terwijl de snelheid van alle skûtsjes onder de VPP-formule wel dicht bij elkaar is gebracht.

Formule 2016 is, op één verandering na, identiek aan Formule 2000. Door die verandering kregen de toch al snellere, smalle skûtsjes er meer zeiloppervlak bij en moeten de grote schepen juist inleveren.

In de Formule 2016 wordt voorbij gegaan aan belangrijke factoren die van grote invloed zijn op de weerstand en dus de snelheid.

De snelheid van het skûtsje de Twee Gebroeders van Langweer was, wetenschappelijk aangetoond, in 2008 al het laagst van de hele SKS vloot. Die achterstand wordt onder Formule 2016 alleen maar groter omdat de smallere schepen er nog meer zeil bij krijgen.

3.5 En toen...

Op 7 oktober 2016 ligt dan de Formule 2016 op tafel bij de algemene ledenvergadering. Er wordt over gesproken en gestemd. Joure, Langweer, Stavoren en Leeuwarden stemmen tegen. Het besluit wordt aangenomen. De meerderheid is voor, dus volgens de regels van het boekje. De stemverhouding is interessant: de negen skûtsjes die meer tuig krijgen stemmen allemaal voor. Er wordt ook nog vastgelegd dat er de komende vijf jaar niet meer over 'formules' mag worden gezeurd. Dispensatie of een overgangsregeling is uit den boze. Klaar uit!

Langweer is niet tevreden; niet over de uitslag van de stemming, want er moet ruim twaalf vierkante meter tuig worden ingeleverd. Dat betekent dat er ook weer 25.000 euro in nieuwe tuigage moet worden geïnvesteerd. Daar komt bij dat men ook zeer ontevreden is over de kwaliteit van de besluitvorming.

Langweer voelt zich behandeld als 'het zwarte schaap' van de familie. Heeft de familie wel naar hen geluisterd? Zijn argumenten zorgvuldig gewogen? Langweer vindt van niet en makt. Is het een verongelikt kind dat z'n zin niet krijgt, of zit er een kern van waarheid in de opvatting van het bestuur van de Stichting Skûtsjes Doniawerstal. Om dat uit te zoeken gaan we secuur de besluitvorming na.

De kop er voor

4. Het Familieberaad

4.1 De voorfase

In het vroege voorjaar van 2016 komt een dikke mail binnen op de computer van het bestuur van de Stichting Skûtsjes Doniawerstal. Het zijn de stukken voor de algemene ledenvergadering van de SKS op 12 maart. Onder punt 14b staat op de agenda: procesvoorstel evaluatie zeilformule, samengevat: voorstel VPP.

Het voorstel maakt Langweer niet vrolijk. Het SKS bestuur wil voorlopig afzien van verdere verfijning van de bestaande zeilformule VPP, maar onderzoek doen naar een alternatieve formule op basis van de vroegere formule 2000. De VVP formule ligt nu al naast de prullenbak.

4.2 De eerste schermutselingen

Het bestuur van Langweer gaat zorgelijk naar de SKS bijeenkomst. Men is niet gerust op de gang van zaken en de afloop. Die zorgen blijken terecht. Tot hun spijt maakt de vergadering de principiële keuze: we gaan door op de weg naar (weer) een nieuwe formule. De commissie die hiermee aan de slag gaat, zal maandelijks rapporteren over de vorderingen van hun onderzoek.

4.3. Intussen

In de maanden mei en juni van 2016 worden voortgangsrapportages van de commissie ontvangen. Inhoudelijk bevatten deze rapportages weinig nieuws. Wel laat de commissie weten dat men goed bezig is. Langweer wacht af. Er zal nog een voorvergadering komen, voorafgaand aan de beslissende algemene leden vergadering in oktober. Die is op 16 september en Langweer zal dan van zich laten horen.

4.4 De voorvergadering

Bij de SKS dient de voorvergadering om de discussie wat te stroomlijnen en om de algemene ledenvergadering niet in een Poolse Landdag te laten ontaarden.

Op de voorvergadering van 16 september wordt duidelijk dat de commissie voorstelt om terug te vallen op een aangepaste formule 2000. De VPP gaat de prullenbak in. Langweer stelt kritische vragen, die geen reacties losmaken. Het zal nu aankomen op de besluitvormende algemene ledenvergadering van 7 oktober.

4.6 De finale

Twee dagen voor die ledenvergadering stuurt Langweer een mail aan alle betrokkenen om gedocumenteerd toe te lichten wat hun bezwaren zijn bij de voorliggende zeilformule. Men somt een reeks van (technische) bezwaren op, waarvan punt 2 van de argumentatie van wege de aansprekende helderheid waard is om hier te worden vermeld:

‘Rompvorm: Het maakt niet uit of je met een vierkante bak vaart of een Piipster met dezelfde LWL, BWL en t; het zeiloppervlak blijft gelijk.’

Ook vat Langweer nog eens de kern van hun bezwaren samen:

‘Verwacht mocht worden dat de VPP (bestaande formule, waar duur in is geïnvesteerd) verfijnd zou worden, er meer openheid zou komen en middels presentaties, waarbij hoor en wederhoor toegepast zouden worden, de VPP werkbaar en inzichtelijk zou worden. Nu komt er geen mening over de VPP, laat staan een evaluatie, maar wordt er ineens een nieuwe formule gelanceerd.’

Tijdens de vergadering gaat de voorzitter van Langweer achter de microfoon staan en legt in een klemmend betoog nogmaals de bezwaren van Langweer aan de vergadering voor. Nadat hij is uitgesproken, vraagt de voorzitter aan de vergadering of iemand vragen heeft. Het blijft stil. De SKS voorzitter bedankt Langweer voor de inbreng: ‘Bedankt Johan’ en dan kan er worden gestemd. De uitslag weet u al!

4.7 Daarna

Langweer is zeer teleurgesteld. Ze voelt zich in de steek gelaten door het bestuur en de vergadering. Ze voelt zich genegeerd in haar argumentatie. Hoewel het besluit democratisch genomen is, dringt zich de gedachte op dat in een echte, open democratie een besluit na discussie tot stand behoort te komen. Anders dreigt immers de dictatuur van de meerderheid. In de maanden hierna wordt de kwestie door Langweer nog her en der informeel aan de orde gesteld. De reacties blijven onverminderd lauw en ongeïnteresseerd. Een helder antwoord komt van een schipper uit de vloot: ‘De formule is goed, alleen Langweer past er niet in. Jullie moeten maar een nieuw skûtsje kopen!’

5. Wat nu?

Er is door deze gang van zaken een onbevredigende situatie ontstaan. Het bestuur van de SKS beroept zich op 'het democratisch genomen besluit', terwijl duidelijk is dat de kwaliteit van de besluitvorming nog al wat te wensen overlaat. In zo'n situatie kunnen andere elementen een rol gaan spelen: gezichtsverlies bijvoorbeeld of gekrenkte trots, gelijk willen krijgen, noem maar op! In het ergste geval gaan partijen 'va banque' spelen. Ze zetten alles op de kleur van 'hun gelijk'. Met het risico dat straks alleen verliezers overblijven. De vraag is of zo'n strijd moet worden uitgevochten of uitgepraat. Het antwoord is simpel: praten, blinder! Het SKS skûtsjesilen als Fries fenomeen is te kostbaar om het te laten eroderen in een onderlinge ruzie. Daar zal iedereen zijn stinkende best voor moeten doen, SKS, schippers en de plaatselijke commissies/stichtingen.

Kom op, Langweer, de kop er voor!
Vooruit, SKS, wees moedig en mild!
Brio, schippers van de vloot, kies het spannende kruisrak van: 'overleg en discussie' en niet het voordewindse rakje van: 'laat maar waaien!'

Langweer verdient het!

